

27 Αυγούστου 1922 «Η Σμύρνη μάνα καίγεται...»

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα

Πριν και ύστερα από την κατάληψη, οι κάτοικοι της πόλης συσσωρεύονταν στη μακριά προκυμαία εκλιπαρώντας να επιβιβαστούν σε οποιοδήποτε πλεούμενο μπορούσε και ήθελε να τους πάρει. Τώρα όμως, με την πόλη αγκαλιασμένη από τις φλόγες, η προκυμαία είχε πλημμυρίσει απ' όλους όσοι είχαν μοναδική τους ελπίδα τη φυγή.

Στις 27 Αυγούστου 1922, τα τελευταία ελληνικά τμήματα εγκαταλείπουν τη Σμύρνη. Στις 11 π.μ. εμπροσθοφυλακή του τουρκικού ιππικού εισέρχεται στη Σμύρνη, ενώ τις βραδυνές ώρες φτάνει και μία μεραρχία πεζικού. Οι Τούρκοι πυρπολούν την πόλη και προβαίνουν σε σφαγές του ελληνικού πληθυσμού της. Μεταξύ των σφαγιασθέντων είναι και ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος. Η πυρκαϊά θα συνεχιστεί έως τις 3 Σεπτεμβρίου, μεταβάλλοντας την πόλη σε σωρό ερειπίων.

Η Μικρασιατική Καταστροφή συνεπάγεται τον θάνατο του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας και την αποτυχία υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας και απελευθέρωσης των αλύτρωτων πληθυσμών. Για τους Έλληνες είναι η Καταστροφή, για τους Τούρκους ο Αγώνας Ανεξαρτησίας (Κουρτουλούς Σαβασί - Kurtuluş Savaşı).

Τα κείμενα που ακολουθούν περιγράφουν στιγμές του δράματος στη Σμύρνη:
Η "Γκιαούρ Ιζμίρ" καίγεται...

Στην απερίγραπτη σύγχυση και στον τρόμο που ήδη επικρατούσε είχε τώρα προστεθεί και η φρίκη της πυρκαγιάς που θρασομανούσε, μιας πυρκαγιάς που κατέτρωγε τα πάντα στο περάσμά της. Η Γκιαούρ Ιζμίρ, η «άπιστη» Σμύρνη, όπως την αποκαλούσαν οι Τούρκοι, ήταν καταδικασμένη.

Πριν και ύστερα από την κατάληψη, οι κάτοικοι της πόλης συσσωρεύονταν στη μακριά προκυμαία εκλιπαρώντας να επιβιβαστούν σε οποιοδήποτε πλεύσιμο μπορούσε και ήθελε να τους πάρει. Τώρα όμως, με την πόλη αγκαλιασμένη από τις φλόγες, η προκυμαία είχε πλημμυρίσει απ' όλους όσοι είχαν μοναδική τους ελπίδα τη φυγή. Είναι αδύνατον να αναφερθούν ακριβείς αριθμοί αναφορικά με την καταστροφή της Σμύρνης, αλλά, διασταυρώνοντας τις πληροφορίες της μιας Αρχής με αυτές των άλλων, υπολογίζεται ότι περίπου 100.000 άτομα σφαγιάστηκαν, 280.000 είχαν συνωστισθεί στην προκυμαία ικετεύοντας για τη σωτηρία τους και 160.000 ακόμα εκτοπίστηκαν από τους Τούρκους στο εσωτερικό για να μην ξαναφανούν ποτέ. Οι λεπτομέρειες πάνω σ' αυτά είναι τόσο πολλές, ώστε κάθε περιγραφή θα ήταν ατελής. Είναι ένας πίνακας πολύ μεγάλος και πολύ φρικτός για να τον ζωγραφίσει κανείς. Οι μαθήτριες του Αμερικανικού Κολεγιακού Ινστιτούτου κι εκείνες της Αρμενικής Σχολής Θηλέων, που βρισκόταν απέναντι, έπεσαν στα χέρια των Τούρκων. Μαζί τους βρίσκονταν 1.300 πρόσφυγες, που είχαν καταφύγει στα κτίρια του κολεγίου. Είναι πολύ οδυνηρό να αναλογίζεται κανείς την τύχη αυτών των κοριτσιών, που εκπαιδεύονταν σ' ένα αμερικανικό ίδρυμα σύμφωνα με τα αμερικανικά ιδανικά και τον αμερικανικό τρόπο σκέψης και βρέθηκαν στο έλεος ανθρώπων ανελέητων, που συνδύαζαν τη θηριωδία του Μογγόλου με την πανούργα σκληρότητα της κατώτερης ανατολίτικης κλάσης. Όμως, παρά το γεγονός ότι το λιμάνι της Σμύρνης ήταν γεμάτο συμμαχικά πολεμικά πλοία, δε βρέθηκε κανείς να τις σώσει και χάθηκαν.

Το μεγάλο πλήθος είχε συνωστισθεί τόσο ασφυκτικά στην προκυμαία, ώστε, όταν κάποιος πέθαινε, δεν μπορούσε να πέσει, αλλά συνέχιζε να παραμένει όρθιος, στηριζόμενος αναγκαστικά από τους διπλανούς του. Από τη μια πλευρά υπήρχε το

λιμάνι, από την άλλη μια αραιή γραμμή ναυτών από τα συμμαχικά πλοία, τοποθετημένων εκεί, υποτίθεται, για να προστατεύσουν τους πρόσφυγες, ενώ στην πραγματικότητα αδυνατούσαν να κάνουν κάτι παραπάνω από το να προστατεύσουν τους ομοεθνείς τους και μόνο εκείνους. Οι Βρετανοί, που οι Τούρκοι τους μισούσαν, δεν μπορούσαν να κάνουν σχεδόν τίποτα. Οι Γάλλοι και οι Ιταλοί, που έτρεφαν έντονα φιλοτουρκικά αισθήματα, πρόσφεραν πολύ λίγη βοήθεια. Οι Αμερικανοί, με τα χέρια δεμένα από μια άδικη διαταγή, έκαναν ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατό κάτω από τις περιστάσεις.

Πίσω από τη λεπτή γραμμή των Συμμάχων βρίσκονταν τα σπίτια που έβλεπαν προς τη θάλασσα και πίσω απ' αυτά η φλεγόμενη πόλη, στεφανωμένη από σύννεφα καπνού, μέσα από τα οποία ξεπετάγονταν θριαμβευτικά γλώσσες φωτιάς. Δεν υπήρχε κανείς να προστατεύσει τους Έλληνες και τους Αρμενίους, που αποτελούσαν το 99% εκείνων που συνωστίζονταν στην προκυμαία σε αναζήτηση καταφυγίου. Τις ημέρες και τις νύχτες που ακολούθησαν, ομάδες Τούρκων ορμούσαν στο τρομοκρατημένο ανθρώπινο κοπάδι, άρπαζαν δέκα είκοσι γυναίκες και τις έπαιρναν μαζί τους ή τις βίαζαν και τις έσφαζαν εκεί κοντά.

Η τελευταία εικόνα της καιόμενης Σμύρνης από τον George Horton, Αμερικανό Πρόξενο στη Σμύρνη

Η τελευταία εικόνα της άτυχης Σμύρνης χαραχτηκε για πάντα στη μνήμη μου: τεράστια σύννεφα καπνού να ανεβαίνουν ψηλά, ως τον ουρανό, αμέτρητα πλήθη προσφύγων να συνωστίζονται στη στενή προκυμαία και ένας πάνοπλος και παντοδύναμος πολεμικός στόλος να παρακολουθεί αμέτοχος -από πολύ κοντά- όσα συνέβαιναν.

Όταν το αντιτορπιλικό μας απομακρύνθηκε και άρχισε να νυχτώνει, έβλεπα τις φλόγες να απλώνονται σε μια τεράστια έκταση και να γίνονται όλο και πιο έντονες, ασκώντας μια σατανική γοητεία. Οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι λένε ότι

μόνο ένα προηγούμενο υπάρχει σε βαρβαρότητα: η καταστροφή της Καρχηδόνας από τους Ρωμαίους.

Της Σμύρνης δεν της έλειψε καμιά από τις πρωτόγονες ωμότητες του ανθρώπινου πάθους που υποβιβάζει τον άνδρα σε επίπεδο κατώτερο και από του κτήνους. Σε όλη τη διάρκεια αυτού του δράματος, που ήταν διαβολικής συλλήψεως, οι Τούρκοι δε σταμάτησαν ούτε λεπτό το πλιάτσικο και τους βιασμούς. Θα μπορούσα να καταλάβω ακόμα και το βιασμό, μια που σχετίζεται με ένα ακατανίκητο ένστικτο και μάλιστα σε μια φάση που τα πάθη και τα μίση είναι τόσο έντονα και τη στιγμή που ο λαός ο οποίος ξεσπάει είναι χαμηλής νοημοσύνης και πολιτισμού. Αλλά η καταλήστευση χριστιανών γυναικών και κοριτσιών δεν μπορεί να αποδοθεί ούτε σε θρησκευτικό φανατισμό ούτε σε αχαλίνωτο ερωτικό πάθος. Ένα από τα πιο βασανιστικά αισθήματά μου εκείνες τις μέρες ήταν της ντροπής· ντρεπόμενοι που ανήκα στο ανθρώπινο γένος. Στην καταστροφή της Σμύρνης πάντως συνέβη και κάτι που δεν είχε προηγούμενο ούτε στην περίπτωση της Καρχηδόνας. Εκεί δεν υπήρχε συνασπισμένος πολεμικός στόλος χριστιανών να παρακολουθεί αμέτοχα ένα δράμα που είχε προκληθεί από τις ομόθρησκες κυβερνήσεις του. Στην Καρχηδόνα δεν υπήρχαν αμερικανικά αντιτορπιλικά.

Οι Τούρκοι ικανοποιούσαν ελεύθερα όλες τις ζώδεις ανάγκες τους για σφαγή, βιασμό και πλιάτσικο σε απόσταση βολής από τα συμμαχικά πολεμικά πλοία. Η συστηματική ουδετερότητα τους είχε δώσει, και πολύ ορθά όπως αποδείχθηκε, την εντύπωση ότι καμιά Δύναμη δε θα αναμειγνυόταν στα «εσωτερικά» τους. Οι Τούρκοι θα έρχονταν αμέσως στα συγκαλά τους αν έστω και δύο διοικητές του συμμαχικού στόλου έπαιρναν την πρωτοβουλία να ρίξουν άσφαιρα πυρά ή μια οβίδα χωρίς γόμωση προς τον τουρκικό τομέα.

Η εικόνα των πολεμικών πλοίων στο λιμάνι της Σμύρνης το σωτήριο έτος 1922, να παρακολουθούν σιωπηλά την τελευταία πράξη της τραγωδίας των χριστιανών της Τουρκίας, ήταν ίσως η πιο θλιβερή και πιο σημαντική απ' όλες.

George Horton, Αναφορικά με την Τουρκία

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Τις πρώτες τρεις ημέρες της κατοχής οι λεηλασίες, οι βιαιότητες και οι φόννοι συνεχίστηκαν. Ήταν μια σφαγή με όλες τις συνακόλουθές της φρικαλεότητες, αλλά Τούρκοι φρουροί είχαν τοποθετηθεί σε όλες τις εισόδους της αρμενικής συνοικίας για να εμποδίσουν όσο ήταν δυνατόν τους Ευρωπαίους να μάθουν τι συνέβαινε. Την πρώτη ημέρα οι πρόξενοι των διάφορων Δυνάμεων τρόμαξαν και διαμαρτυρήθηκαν στον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή Νουρεντίν, που τους διαβεβαίωσε ότι η τάξη επρόκειτο να αποκατασταθεί. Αυτή η υπόσχεση τηρήθηκε σε γενικές γραμμές μέχρι την πυρκαγιά, όσον αφορά την ευρωπαϊκή συνοικία, αλλά στο μεταξύ απερίγραπτες σκηνές εκτυλίσσονταν στον ελληνικό και στον αρμενικό τομέα. Είναι αξιοσημείωτο ότι, όταν προτάθηκε στο γενικό πρόξενο της Γαλλίας να συνοδεύσει τους άλλους πρόξενους για να διαμαρτυρηθούν στον Νουρεντίν, εκείνος αρνήθηκε και αντιπρότεινε να πάνε όλοι μαζί και να συγχαρούν τον κυβερνήτη για την τουρκική νίκη. Η πρότασή του απορρίφθηκε.

Το Σάββατο το βράδυ σημειώθηκε η πρώτη καταστροφή αμερικανικής περιουσίας. Το σπίτι του δρα και της κυρίας Μπιρτζ, κοντά στο Αμερικανικό Διεθνές Ινστιτούτο Αρρένων στον Παράδεισο, ένα προάστιο της Σμύρνης, λεηλατήθηκε άγρια αν και είχε αναρτημένη την αμερικανική σημαία. Πρέπει να σημειωθεί ότι όλο αυτό τον καιρό στο ένα μέρος της πόλης ήξεραν πολύ λίγο τα όσα συνέβαιναν στο άλλο. Στο όλο πανόραμα μπορούσες μόνο να δεις φευγαλέα τι συνέβαινε εδώ κι εκεί. Το Σάββατο, η Κυριακή, η Δευτέρα και η Τρίτη αφιερώθηκαν στη λεηλασία της ελληνικής και της αρμενικής συνοικίας, στη σφαγή των κατοίκων τους και στις εναντίον τους βιαιοπραγίες. Όσο ήταν δυνατόν όμως αυτά αποκρύπτονταν, γιατί ο Κεμάλ παρίστανε στον κόσμο τον ηγέτη του «νέου τουρκικού πολιτισμού» και ήταν ουσιώδες γι' αυτόν να διατηρηθεί τούτη η αυταπάτη. Την Κυριακή, ο ίδιος ο Κεμάλ μπήκε στην πόλη επευφημούμενος σαν «γαζί», δηλαδή κατακτητής.

Edward Hale Bierstadt, Η Μεγάλη Προδοσία

Η ΣΜΥΡΝΗ ΚΑΙΓΕΤΑΙ

- Φωτιά!

- Φωτιά!

- Βάλαν φωτιά στη Σμύρνη!

Πεταχτήκαμε ορθοί. Κοκκινόμαυρες φλόγες τινάζονταν στον ουρανό, χοροπηδηχτές.

- Είναι κατά την Αρμενογειτονιά.

- Κατά κει φαίνεται νάναι.

- Πάλι οι Αρμεναίοι θα τα πλερώσουνε!

- Αποκλείεται να κάψουνε ολόκληρη τη Σμύρνη. Ποιο συμφέρον έχουνε; Αφού έγινε πια δική τους...

- Ποιο συμφέρον είχαμε μεις που καίγαμε τα τουρκοχώρια στην υποχώρηση;

Η φωτιά απλωνόταν παντού. Ντουμάνιασε ο ουρανός. Μαύρα σύννεφα ανηφορίζανε και μπερδευότανε το ένα με τ' άλλο. Κόσμος, εκατοντάδες χιλιάδες κόσμος, τρελός από φόβο, αρχίνησε να τρέχει απ' όλα τα στενοσόκακα και τους βερχανέδες και να ξεχύνεται στην παραλία σαν μαύρο ποτάμι.

- Σφαγή! Σφαγή!

- Παναγιά, βοήθα!

- Προφτάστε!

- Σώστε μας!

Η μάζα πυκνώνει, δεν ξεχωρίζεις ανθρώπους, μα ένα μαύρο ποτάμι που κουνιέται πέρα δώθε απελπισμένα, δίχως να μπορεί να σταθεί ούτε να προχωρήσει. Μπρος θάλασσα, πίσω φωτιά και σφαγή! Ένας αχός κατακυλάει από τα βάθη της πολιτείας και σπέρνει τον πανικό.

- Τούρκοι!

- Τσέτες!

- Μας σφάζουνε!

- Έλεος!

Η θάλασσα δεν είναι πια εμπόδιο. Χιλιάδες άνθρωποι πέφτουνε και πνίγονται. Τα κορμιά σκεπάζουνε τα νερά σαν να 'ναι μόλος. Οι δρόμοι γεμίζουνε κι αδειάζουνε και ξαναγεμίζουνε. Νέοι, γέροι, γυναίκες, παιδιά ποδοπατιούνται, στριμώχνονται, λιποθυμούνε, ξεψυχούνε. Τους τρελαίνουν οι χατζάρες, οι ξιφολόγχες, οι σφαίρες των τσέτηδων!

- Βουρ, κερατάλαρ! (χτυπήστε τους κερατάδες!)

Το βράδυ το μονοφώνι κορυφώνεται. Η σφαγή δε σταματά. Μόνο όταν τα πλοία ρίχνουνε προβολείς γίνεται μια πρόσκαιρη ησυχία. Μερικοί που καταφέρανε να φτάσουνε ζωντανοί ίσαμε τη μαούνα, μιας ιστορούνε το τι γίνεται όξω, στις γειτονιές. Οι τσέτες του Μπεχλιβάν και οι στρατιώτες του Νουρεντίν τρώνε ανθρώπινο κρέας. Σπάζουνε, πλιατσικολογούνε σπίτια και μαγαζιά. Όπου βρούνε ζωντανούς, τους τραβούνε όξω και τους βασανίζουνε. Σταυρώνουνε παπάδες στις εκκλησιές, ξαπλώνουνε μισοπεθαμένα κορίτσια κι αγόρια πάνω στις Άγιες Τράπεζες και τ' ατιμάζουνε. Απ' τον Αι-Κωνσταντίνο και το Ταραγάτς ίσαμε το Μπαλτσόβα το τούρκικο μαχαίρι θερίζει.

Η φωτιά όλη νύχτα αποτελείώνει το χαλασμό. Γκρεμίζονται τοίχοι, θρυμματίζονται γυαλιά. Οι φλόγες κριτσανίζουνε μαδέρια, έπιπλα και φτούνε σιδερικά· ξεθεμελιώνουνε την πολιτεία ολόκληρη. Απλώνουν πάνω στα έργα των ανθρώπων και τα διαλύουνε. Σπίτια, εργοστάσια, σκολειά, εκκλησιές, μουσεία, νοσοκομεία, βιβλιοθήκες, θέατρα, αμύθητοι θησαυροί, κόποι, δημιουργίες αιώνων·

εξαφανίζονται κι αφήνουνε στάχτη και καπνούς.

Αχ, γκρέμισε ο κόσμος μας! Γκρέμισε η Σμύρνη μας! Γκρέμισε η ζωή μας! Η καρδιά, τρομαγμένο πουλί, δεν ξέρει πού να κρυφτεί. Ο τρόμος, ένας ανελέητος καταλυτής άδραξε στα νύχια του εκείνο το πλήθος και το αλάλιασε. Ο τρόμος ξεπερνάει το θάνατο. Δε φοβάσαι το θάνατο· φοβάσαι τον τρόμο. Ο τρόμος έχει τώρα το πρόσταγμα. Τσαλαπατά την ανθρωπιά. Αρχίζει από το ρούχο και φτάνει ίσαμε την καρδιά. Λέει: Γονάτισε, γκιαούρη! Και γονατίζει. Ξεγυμνώσου! Και ξεγυμνώνεται. Άνοιξε τα σκέλια σου! Και τ' ανοίγει. Χόρεψε! Και χορεύει. Φτύσε την τιμή σου και την πατρίδα σου! Και φτύνει. Απαρνήσου την πίστη σου! Και την απαρνιέται. Αχ ο τρόμος! Όποια γλώσσα κι αν μιλάς, λόγια δε θα βρεις να τον περιγράψεις.

Τι κάνουν, λοιπόν, οι προστάτες μας; Τι κάνουν οι ναύαρχοι με τα χρυσά σιρίτια, οι διπλωμάτες κι οι πρόξενοι της Αντάντ! Στήσανε κινηματογραφικές μηχανές στα καράβια τους και τραβούσανε ταινίες τη σφαγή και τον ξολοθρεμό μας! Μέσα στα πολεμικά οι μπάντες τους παίζανε εμβατήρια και τραγούδια της χαράς, για να μη φτάνουν ίσαμε τ' αφτιά των πληρωμάτων οι κραυγές της οδύνης και οι επικλήσεις του κόσμου. Και να ξέρει κανείς πως μια, μόνο μια κανονιά, μια διαταγή, έφτανε για να διαλύσει όλα κείνα τα μαινόμενα στίφη. Κι η κανονιά δε ρίχτηκε κι η εντολή δε δόθηκε!

Διδώ Σωτηρίου, Ματωμένα Χώματα

Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Την Τετάρτη, 13 του μηνός, προς το μεσημέρι, άκουσα να φωνάζουν «Φωτιά!». Ανέβηκα στην ταράτσα του σπιτιού μου. Οι πρώτες λάμπεις της πυρκαγιάς ήταν ορατές. Έδιναν την εντύπωση ενός τεράστιου μισοφέγγαρου του οποίου η μια κορυφή μπορούσε να τοποθετηθεί στα βορειοανατολικά και η άλλη στο άκρο της νοητής γραμμής από την «Τράπεζα της Ανατολής» προς τα ανατολικά· το μέσο της καμπύλης βρισκόταν στα περίχωρα του Μπασμαχανέ (του σταθμού της σιδηροδρομικής γραμμής του Κασαμπά). Αυτό το μισοφέγγαρο αγκάλιαζε όλο το

ελληνικό τμήμα της πόλης και στένευε προοδευτικά, όσο προχωρούσε νοτιοδυτικά. Το βράδυ της ίδιας νύχτας, καθώς η φωτιά πλησίαζε, αφήσαμε το σπίτι μας κουβαλώντας μόνο ένα μπόγο με τα απαραίτητα. Πήγαμε στο σπίτι του φίλου μας S. J. στην Προκυμαία. Εκεί γινόταν πανδαιμόνιο. Τα ζώα και οι βοϊδάμαξες ανακατεύονταν με τους ανθρώπους οι οποίοι στην τρελή τους βιασύνη τις είχαν φορτώσει με τα πιο αταίριαστα και συχνά τα πιο άχρηστα πράγματα.

René Ruauix, Οι τελευταίες ημέρες της Σμύρνης

Η ΦΩΤΙΑ

Τη Δευτέρα και την Τρίτη η μια φρικαλεότητα διαδεχόταν την άλλη. Το χειρότερο δεν είχε ακόμα συμβεί. Το απόγευμα της Τετάρτης 13 Σεπτεμβρίου άρχισε η φωτιά που έμελλε να αφανίσει τα 2/3 της Σμύρνης. Καθώς μερικοί αμφιβάλλουν αναφορικά με το ποιος είναι υπεύθυνος για το άναμμα της φωτιάς, ας αναφέρουμε την αφήγηση ενός αυτόπτη μάρτυρα, της δεσποινίδας Μίνι Μιλς, διευθύντριας του Κολεγιακού Ινστιτούτου Θηλέων της Σμύρνης. Η δεσποινίς Μιλς αφηγείται:

«Λίγο μετά το γεύμα ξέσπασε πολύ κοντά στο σχολείο μια φωτιά που εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα. Είδα με τα ίδια μου τα μάτια έναν Τούρκο αξιωματικό να μπαίνει στο σπίτι κρατώντας μικρούς τενεκέδες πετρελαίου ή βενζίνης και σε μερικά λεπτά το σπίτι τυλίχτηκε στις φλόγες. Οι δάσκαλοι και οι μαθήτριάς μας είδαν Τούρκους στρατιώτες, και σε πολλές περιπτώσεις ένστολους αξιωματικούς, να χρησιμοποιούν μακριά ραβδιά στην άκρη των οποίων ήταν δεμένα κουρέλια, να βουτάνε τα κουρέλια σε τενεκέδες με υγρό και να μπαίνουν σε σπίτια, που τυλίγονταν αμέσως στις φλόγες. Στους δρόμους δεν υπήρχε εκείνη τη στιγμή κανείς άλλος εκτός από ομάδες Τούρκων στρατιωτών. Ενώ η φωτιά άρχισε ακριβώς απέναντι από το κτίριο της σχολής μας, κάθε τρίτο ή πέμπτο σπίτι της συνοικίας - της αρμενικής συνοικίας - φλεγόταν...

Ο άνεμος, αν και όχι πολύ δυνατός, έπνεε από τη μεριά της τουρκικής συνοικίας

προς αυτή των χριστιανικών συνοικιών και, όπως φαίνεται, οι δράστες περίμεναν μέχρι να εμφανιστεί αυτός ο ευνοϊκός άνεμος».

Με τη μαρτυρία της δεσποινίδας Μιλς συμφωνούν και πολλοί άλλοι μάρτυρες. Ο κύριος Τζάκουιθ της Νίαρ Ιστ Ριλίφ, στην αναφορά του στο ναύαρχο Μπρίστολ, πιστοποίησε ότι είδε άτομα να ρίχνουν πετρέλαιο σε κτίρια και, καθώς ήταν παρόντες εκεί Τούρκοι στρατιώτες, θα ήταν λογικό να συμπεράνει κανείς ότι οι εμπρηστές ήταν επίσης Τούρκοι. Ο ταγματάρχης Ντέιβις, του Ερυθρού Σταυρού, είδε Τούρκους να καταβρέχουν τους δρόμους και τα σπίτια κατά μήκος της πυρκαγιάς με ένα υγρό. Βούτηξε το δάχτυλό του στο υγρό και το έγλειψε. Ήταν πετρέλαιο. Από τον πύργο του Μακ Λάχλαν Χολ, η κυρία Μπριτζ είδε Τούρκους στρατιώτες να μπαίνουν σε σπίτια κρατώντας τενεκέδες και λίγα λεπτά αργότερα είδε τα σπίτια αυτά να τυλίγονται στις φλόγες

Edward Hale Bierstadt, Η Μεγάλη Προδοσία

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Άλλες μαρτυρίες λένε:

«Το Ιταλικό και Γαλλικό Προξενείο μοίρασαν σε πολλά άτομα ταυτότητες που πιστοποιούσαν τάχα πως ήταν Καθολικοί· μερικοί μπόρεσαν να σωθούν μ' αυτό το τέχνασμα. Άλλοι όμως, παρά τις ταυτότητες, είχαν συλληφθεί από τους Τούρκους χωροφύλακες που δεν αναγνώριζαν την ισχύ τους. Το Αμερικανικό Προξενείο έδειξε μεγάλη δραστηριότητα για τη σωτηρία των γυναικών και των παιδιών και διευκόλυνε την αναχώρησή τους».

Φαίνεται πως οι Ευρωπαϊκές ναυτικές δυνάμεις δεν τόλμησαν να επέμβουν με δυναμικές ενέργειες που θα ήταν απαραίτητες, για να προστατευθούν αποτελεσματικά οι δύστυχοι εκείνοι άνθρωποι, που ήθελαν να δραπετεύσουν απ' αυτή την κόλαση. Εκτός από τις ομάδες επιφυλακής, που φρουρούσαν τα προξενεία και τις εγκαταστάσεις στις οποίες κυμάτιζε κάποια εθνική σημαία, κατά

τα άλλα περιορίζονταν στην τήρηση της τάξης κατά την επιβίβαση. Αφού δηλαδή οι πρόσφυγες είχαν περάσει από το ανακριτικό κόσκινο του τουρκικού στρατού και αφού τους είχαν ήδη κλέψει τα πάντα, τα κακόμοιρα αυτά ανθρώπινα ράκη αφήνονταν από τους βασανιστές τους, που σάρκαζαν τις καλές υπηρεσίες της επίσημης Ευρώπης.

Οι μόνοι που έβαλαν πάνω απ' όλα την ανθρωπιά είναι οι Αμερικανοί οι οποίοι με απλούστατους και δραστικούς τρόπους επιβίβαζαν όλους όσοι έφθαναν μέχρι αυτούς, χωρίς να ζητάνε διαβατήρια ή ταυτότητες και χωρίς να νοιάζονται για τις διαμαρτυρίες των Τούρκων.

Εάν εξαρχής οι Σύμμαχοι που διέθεταν ιδιαίτερα ικανοποιητικές δυνάμεις πεζοναυτών γι' αυτό το σκοπό, είχαν δημιουργήσει στην περιφέρεια της Πούντας, όπου είχε καταφύγει η πλειοψηφία των πληγέντων, έναν προστατευμένο καταυλισμό, οι Κεμαλικοί που παρά τη διαγωγή τους σέβονταν - ή τουλάχιστον σέβονταν μέχρι τότε - τις Δυνάμεις, δε θα τολμούσαν να παραβιάσουν το φράγμα που θα είχε υψωθεί, και η τεράστια πλειοψηφία των Σμυρναίων κατά πάσα πιθανότητα θα είχε σωθεί.

Το μόνο που χρειαζόταν ήταν πρωτοβουλία και συνεννόηση. Θα λεχθεί πως μια τέτοια τακτική ισοδυναμούσε με επέμβαση στην ελληνοτουρκική διένεξη και πως η ουδετερότητα απαιτούσε να κρατηθεί στάση παθητικού θεατή.

Το σκεπτικό αυτό είναι πολιτικά, νομικά και ανθρωπιστικά λαθεμένο.

Από πολιτική πλευρά, καμία από τις εν λόγω δυνάμεις - μιλάω για την Ιταλία, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία - δεν είχε υπογράψει ειρήνη με την Τουρκία και το σύμφωνο της Άγκυρας το επικαλούνταν πάντοτε εκείνοι που το σύναψαν, ως ρυθμιστική συνθήκη μιας συγκεκριμένης κατάστασης στην Κιλικία· μια συνθήκη που σέβονταν τη σύναψή της, για να υποδηλώσουν την επιθυμία μιας φιλικής διευθέτησης των υπόλοιπων δυσκολιών, αλλά δεν ισοδυναμούσε με καθεστώς ειρήνης.

Από νομική πλευρά, η προστασία του άμαχου πληθυσμού μιας κατειλημμένης πόλης προβλέπεται από το Διεθνές Δίκαιο. Από ανθρωπιστική, τέλος, πλευρά, εφόσον τα ναυτικά αγήματα προστάτευαν τα νοσοκομεία των Καθολικών, χωρίς η ενέργεια αυτή να έχει αυστηρά επίσημο χαρακτήρα, το μέτρο θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλους όσοι αισθάνονταν ότι βρίσκονταν σε κίνδυνο. Από τη στιγμή που οι Τούρκοι δεν αναγνώριζαν τη συνθηκολόγηση, οι εγκαταστάσεις μας, που παρείχαν άσυλο, δεν έχαιραν πλέον των προνομίων συνθηκολόγησης. Βρίσκονταν υπό την καθαρά θεωρητική προστασία της γαλλικής σημαίας την οποία ναυτικά αγήματα

καθιστούσαν λίγο πιο αποτελεσματική. Μια δυναμική απόβαση υπό την ακαταμάχητη προστασία των κανονιών του στόλου θα ήταν ασφαλώς αποφασιστικής σημασίας.

Θα τελειώσουμε, παραθέτοντας την ιστορική πλευρά: Υπάρχει το προηγούμενο του Ναβαρίνου το 1827 και της Κρήτης το 1897, όταν οι ναύαρχοι, χωρίς να περιμένουν οδηγίες από τις κυβερνήσεις τους, έδρασαν με δική τους πρωτοβουλία και με τα γνωστά επιτυχή και καίρια αποτελέσματα.

Όταν πληροφορήθηκαν στη Μυτιλήνη οι πρώτοι πρόσφυγες (εννοώ εκείνους που δεν είδαν την πυρκαγιά) ότι ο Νουρεντίν πασάς δεν έδινε άλλη προθεσμία από αυτή των δεκαπέντε ημερών για την αναχώρηση των χριστιανών, η ανησυχία τους κορυφώθηκε. Η Επιτροπή των Σμυρναίων της Μυτιλήνης κατάφερε, εξαιτίας των περιορισμένων οικονομικών της δυνατοτήτων, να ναυλώσει μόνο τέσσερα ατμόπλοια τα οποία μετέφεραν στη Μυτιλήνη 12.000 γυναικόπαιδα περίπου, καθώς και κάποιο περιορισμένο αριθμό ηλικιωμένων ανδρών. Όταν τα τέσσερα πλοία που ήταν προηγουμένως στη Σμύρνη, δε θέλησαν να επιστρέψουν εκεί, και οι εκκλήσεις δεν εισακούστηκαν, ένας απεσταλμένος πήγε στην Κωνσταντινούπολη και ο Οικουμενικός Πατριάρχης μπόρεσε να επιτύχει την παρέμβαση της Αγγλικής κυβέρνησης.

Πάνω από διακόσια ελληνικά ατμόπλοια με κατεβασμένες τις σημαίες τους εισήλθαν στο λιμάνι της Σμύρνης υπό την προστασία αγγλικών και αμερικανικών πολεμικών πλοίων. Τα πλοία αυτά πλεύρισαν την αποβάθρα της σιδηροδρομικής γραμμής Αϊδινίου - Πούντας, που χωρίζεται από τη στεριά με ένα σιδερένιο κιγκλίδωμα. Αλλά, για να επιβιβαστούν οι ηλικιωμένοι, οι γυναίκες και τα παιδιά, έπρεπε να περάσουν από το κιγκλίδωμα αυτό του οποίου οι έξοδοι φυλάσσονταν από ένα στοίχο Τούρκων στρατιωτών και αξιωματικών. Οι πρόσφυγες, λοιπόν, που αναγκάζονταν να διασχίσουν αυτό το στοίχο, ληστεύονταν από τους στρατιώτες. Τους έκαναν έρευνα επί τόπου και τους έκλεβαν κυνικά και με τον πιο κτηνώδη τρόπο όλα τους τα χρήματα και όλα τα αντικείμενα αξίας. Με τον ίδιο τρόπο οι Τούρκοι άρπαξαν διάφορα αντικείμενα που διασώθηκαν από την πυρκαγιά. Οι πρόσφυγες, λοιπόν, έφταναν σε κατάσταση έσχατης ένδειας και επιβιβάζονταν, έχοντας αφήσει πίσω τους ό,τι πιο πολύτιμο είχαν, τα παιδιά τους, τους άνδρες, τα αδέρφια τους... στα χέρια των Τούρκων.

René Rivaux, Οι τελευταίες ημέρες της Σμύρνης

Ο Χρυσόστομος Σμύρνης

Ο Χρυσόστομος σπούδασε στη θεολογική Σχολή Χάλκης (1884 - 1891 μ.Χ.) και υπηρέτησε ως αρχιδιάκονος του μητροπολίτη Μυτιλήνης Κωνσταντίνου Βαλιάδη, ο οποίος αναδείχθηκε Οικουμενικός Πατριάρχης ως Κωνσταντίνος Ε΄ (1897 μ.Χ.). Χρημάτισε πρωτοσύγκελος της Μεγάλης Εκκλησίας και το 1902 μ.Χ. χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ μητροπολίτης Δράμας (1902 - 1910 μ.Χ.). Οι αγώνες του εναντίον της βουλγαρικής προπαγάνδας και για την τόνωση του εθνικού φρονήματος ενόχλησαν την Υψηλή Πύλη, η οποία αξίωσε από το Πατριαρχείο την άμεση ανάκληση του (1907 μ.Χ.). Αποχωρίστηκε με πικρία το ποίμνιό του και αποσύρθηκε στην Τριγλία με την ελπίδα της επιστροφής στην μητρόπολη Δράμας, η οποία κατέστη δυνατή το 1908 μ.Χ. με την ψήφιση του νέου τουρκικού συντάγματος. Η ενθουσιώδης υποδοχή που του επιφύλαξε ο λαός της Δράμας συνδέθηκε με την έξαρση του εθνικού αγώνα, γι' αυτό και χαρακτηρίστηκε από την Υψηλή Πύλη επικίνδυνος για την δημόσια τάξη. Ανακλήθηκε εκ νέου από την μητρόπολη Δράμας (20 Ιανουαρίου 1909 μ.Χ.) και αποσύρθηκε πάλι στην Τριγλία μέχρι την μετάθεση του στην μητρόπολη Σμύρνης (11 Μαρτίου 1910 μ.Χ.).

Στην Μητρόπολη Σμύρνης συνέχισε τους εθνικούς του αγώνες, οργάνωσε δε πάνδημο συλλαλητήριο για να καταγγείλει τις βιαιότητες των Βουλγάρων στην Μακεδονία εναντίον των Ελλήνων, την υποστήριξη των τουρκικών αρχών προς την βουλγαρική προπαγάνδα και τις γενικότερες καταπιέσεις της Υψηλής Πύλης εναντίον του Ελληνισμού του Οθωμανικού κράτους. Οι τουρκικές αρχές της περιοχής θορυβήθηκαν και πέτυχαν την απομάκρυνση του από την μητρόπολη Σμύρνης (1914 μ.Χ.), στην οποία επέστρεψε μετά την ανακωχή του Μούνδρου (1918 μ.Χ.). Κατά την περίοδο της ελληνικής διοίκησης της Σμύρνης (1919 - 1922 μ.Χ.), λειτουργούσε ως αναμφισβήτητος εθνάρχης του μικρασιατικού Ελληνισμού και ως ο εμπνευσμένος ηγέτης της «Μικρασιατικής Άμυνας» για την δημιουργία αυτόνομου κράτους σε περίπτωση ήττας του ελληνικού στρατού. Η κατάρρευση όμως του μικρασιατικού μετώπου (Αύγουστος 1922 μ.Χ.) απογοήτευσε τον μεγαλόπνοο μητροπολίτη, ο οποίος αποδοκίμασε τα σχέδια των Μεγάλων

Δυνάμειν για την απομάκρυνση του ελληνικού στοιχείου από την Μικρά Ασία. Η εισβολή των Τούρκων στην Σμύρνη υπήρξε η δοκιμασία των εθνικών του οραμάτων. Αρνήθηκε να εγκαταλείψει τον λαό του, παρά την πίεση των προξένων της Αγγλίας και της Γαλλίας. Στις 27 Αυγούστου 1922 μ.Χ. συνελήφθη από τον Τούρκο φρούραρχο της πόλης Νουρεντίν πασά, μετά το τέλος της θείας λειτουργίας στο ναό της Αγίας Φωτεινής, και παραδόθηκε στον εξαγριωμένο τουρκικό όχλο. Έπειτα από φρικτά βασανιστήρια βρήκε μαρτυρικό θάνατο. Ο εκφραστής των εθνικών πόθων κατέστη πλέον το σύμβολο των τραγικών πεπραγμένων του Γένους. Το δίτομο έργο του Περί Εκκλησίας, τα άρθρα του στα περιοδικά Εκκλησιαστική Αλήθεια και Ιερός Πολύκαρπος και η όλη κηρυκτική του δράση αναδεικνύουν την υπέροχη πνευματική μορφή του εθνομάρτυρα Ιεράρχη.

Στο μαρτύριο του μητροπολίτη παρευρέθησαν και οι 20 Γάλλοι ναύτες, την αντίδραση των οποίων περιέγραψε ο Γάλλος συγγραφέας Ρενέ Πουώ. Μία γαλλική περίπολος από είκοσι άνδρες, τους οποίους συνόδευα μαζί μ' έναν άλλο πολιτοφύλακα, κατευθύνθηκε αμέσως στη Μητρόπολη, με σκοπό να πεισθεί ο μητροπολίτης να έλθει και να παραμείνει στην εκκλησία της Sacre-Coeur ή στο Γαλλικό Προξενείο. Ο μητροπολίτης Χρυσόστομος δεν δέχθηκε, λέγοντας ότι σαν καλός ποιμένας είχε χρέος να μείνει κοντά στο ποίμνιό του. Όταν η περίπολος έβγαινε από τη Μητρόπολη, ένα αυτοκίνητο στο οποίο επέβαιναν ένας Τούρκος αξιωματικός και δύο στρατιώτες, με τις λόγχες πάνω στα όπλα, σταμάτησε μπροστά από το μητροπολιτικό κτίριο. Ο αξιωματικός ανέβηκε επάνω και διέταξε τον μητροπολίτη να τον ακολουθήσει στον Νουρεντίν πασά, τον στρατιωτικό διοικητή. Βλέποντας ότι απάγεται ο μητροπολίτης, είπα στους άνδρες της περιπόλου να πάρουμε από πίσω το αυτοκίνητο. Φθάσαμε μπροστά στον Μεγάλο Στρατώνα, όπου βρισκόταν ο στρατιωτικός διοικητής, ο στρατηγός Νουρεντίν. Ο αξιωματικός που συνόδευε τον Χρυσόστομο, τον οδήγησε μπροστά στον Νουρεντίν. Σε δέκα λεπτά, και ενώ ο Χρυσόστομος κατέβαινε, βγήκε στο μπαλκόνι του κτιρίου ο Νουρεντίν πασάς, ο οποίος απευθύνθηκε στους χίλους με χίλους

πεντακόσιους μουσουλμάνους, άνδρες και γυναίκες, που βρίσκονταν στην πλατεία· τους είπε ότι τους παραδίδει, τον μητροπολίτη, προσθέτοντας χαρακτηριστικά τις φράσεις: «Αν σας έκανε καλό, να του το ανταποδώσετε· αν σας έκανε κακό, να του κάνετε και εσείς κακό!»

Ο όχλος άρπαξε χωρίς χρονοτριβή τον μητροπολίτη και τον οδήγησε πιο πέρα, μπροστά στο κομμωτήριο του Ismail, ενός Ιταλού προστατευόμενου· εκεί σταμάτησαν και τον έντυσαν με μία άσπρη μπλούζα που πήραν από τον κομμωτή· άρχισαν αμέσως να τον χτυπούν λυσσασμένα με γροθιές και με ξύλα, και να τον φτύνουν στο πρόσωπο· του τρύπησαν με μαχαιριές το σώμα· του ξερίζωσαν τη γενειάδα· του έβγαλαν τα μάτια· του έκοψαν τη μύτη και τα αυτιά.» Πρέπει να σημειώσουμε, ότι η γαλλική περίπολος παρακολουθούσε τα γεγονότα μέχρι τη σκηνή που περιγράψαμε. Οι άνδρες που την αποτελούσαν (επρόκειτο για ναύτες), είχαν βγει έξω απ' τα ρούχα τους, έτρεμαν χωρίς υπερβολή από την αγανάκτηση και ήθελαν να επέμβουν. Ο επικεφαλής, όμως, αξιωματικός, με το περίστροφο στο χέρι ακολουθούσε τις διαταγές που τους είχαν δοθεί και τους εμπόδιζε να κάνουν οποιαδήποτε κίνηση. Στη συνέχεια, δεν είδαμε πια το μητροπολίτη, που τον αποτελείωσαν σε μικρή απόσταση πιο πέρα». (Rene Rivaux, «Ο θάνατος της Σμύρνης», Αθήνα 1992, σσ. 57-58).

Πηγή: kalavrytanews.com, dogma.gr